

Heikki Roiko-Jokela

Oikeutus urheilussa

Urheilua, mutta kenen ehdoilla, kenen arvoilla?

Tämä artikkeli on luonteeltaan dokumentoitu katsausartikkeli, jossa tuodaan esiin tutkimuksissa ja mediassa osin jo tunnistettuja urheiluun liittyviä lieveilmiöitä. Samalla esitetään kysymyksiä, joihin etsitään vastauksia tulevissa julkaisuissani. Aikaisemmissa tutkimuksissa on selvitetty liikunnan ja urheilun kipupisteitä ja varjopuolia¹. Vireillä olevassa tutkimushankkeessani *Etiikka ja moraali urheilussa* selvitetään näiden liikunnan ja urheilun maailmassa ilmenevien kipupisteiden ja varjopuolien yhteyksiä yhteiskunnalliseen kehitykseen, muutokseen ja rakenteisiin. Samalla herätetään keskustelua näiden merkityksestä niin urheilulle itselleen, urheilijalle, muille urheilusektorin toimijoille, yleisölle kuin yhteiskunnallekin.

Tutkimushankkeessa tullaan pohtimaan erityisesti liikunnan ja urheilun alalle liittyviä moraalisia ja eettisiä kysymyksiä. Liikunnassa ja urheilussa – laajemmin yhteiskunnassa – on kyse hyvin pitkälti arvoista sekä ihanteista. On tiedettävä, mitä haluaa ja mihin tahtoo edetä. Kes-

keinen, liikunnan ja urheilun kipupisteisiin liittyvä kysymys kuitenkin on, millä keinoilla tämän toteuttaa.

Se, mikä nykyisin on kiellettyä urheilussa, ei ole ollut sitä aina. Milloin kielletystä tulee kiellettyä? Miksi kielletystä tulee kiellettyä?

Vaiettu, siedetty, hyväksytty?

Pyhittääkö tarkoitus keinot? Ratkaiseeko raha? Antaako urheilumenes-tyksen tuoma suosio tai valmentajuuden/valmennustietouden antama auktoriteettiasema valtaa tai etuoikeuksia? Missä kulkee kielletyn ja sallitun raja?

Liikunta ja urheilu käsitetään yleisesti positiivisina ilmiöinä. Ne tuovat ihmisille terveyttä ja hyvinvointia, antavat mahdollisuuden toteuttaa tai haastaa itseään. Niillä on merkitystä myös laajemmin niin kansanterveydellisessä mielessä kuin kansallisen itsetunnonkin kannalta. Liikuntaan ja urheiluun voidaan perustellusti liittää hyvin monenlaisia myönteisiä adjektiiveja niin yksilön kuin yhteiskunnankin tasolla.²

Liikuntaan ja urheiluun liittyy kuitenkin myös toisenlaisia аспекteja – varjopuolia – jotka ilmitullessaan ovat vähintäänkin herättäneet keskustelua, mutta ajoittain aiheuttaneet jopa skandaaleja ja oikeudenkäyntejä, kilpailukieltoja ja tulosten uusimisia. Aiempina vuosikymmeninä näistä ongelmista yleensä vaiettiin, mutta ajat ovat muuttuneet ja asioista on alettu puhua suurempaan. Urheilun lieveilmiöitä ja kipupisteitä on tuotu yhä voimakkaammin esille.³

Asian merkitystä korostaa entisestään se, että liikunta ja urheilu ovat nykypäivänä monin eri tavoin sidoksissa yhteiskuntaan ja sen eri osa-alueisiin – niin hyvässä kuin pahassakin. Tämä sidonnaisuus on ajan saatossa vain korostunut.

Ilmiöitä tai menettelytapoja, jotka nykyisin ovat kiellettyjä tai vähintäänkin ei-toivottuja on ollut aina, mutta ne eivät kuitenkaan ole aina olleet kiellettyjä. Moraalisesti tai eettisesti tarkasteltuina ne eivät – ehkä – ole olleet tuolloinkaan hyväksyttäviä ja saattoivat esille tullessaan herättää pahennusta, mutta niiden käytöstä tai ilmitulosta ei kuitenkaan ollut mitään seurauksia. Miksi ne on sitten hyväksytty tai miksi niitä on ainakin siedetty?

Keinolla millä hyvänsä

Doping on ollut usein esillä. Dopingin käyttöön liittyy riskejä, mutta silti sitä käytetään. Voidaanko väittää, että asiat on hoidettu ”taustalla”, hiljaisesti hyväksytyinä tai vain osana ”vallitsevaa todellisuutta”. Vastaus ilmitulo aiheuttaa kysymyksiä, debatteja ja lopulta menettelyn tuomitsemisen ja kieltämisen? Valvontaa ja valistusta on tarvittu ja tarvitaan nyt ja tulevaisuudessa. Sen osoittavat jo muun muassa valtiojohtoisten dopingjärjestelmien paljastuminen ja monet yksittäiset tapaukset.⁴

Erilaisia kemiallisia aineita tai kyseenalaisia keinoja on ollut ja käytetty kautta urheilun historian. Niitä ei voi kuitenkaan kutsua dopingiksi sanan nykyisessä merkityksessä. Niiden hyödyntämistä on saatettu kyseenalaistaa, mutta esimerkiksi niistä kiinnijääminen ei aiheuttanut alkuun mitään seuraamuksia, kilpailukieltoja tai sanktioita. Mikä on sittemmin aiheuttanut muutoksen ja saattanut nämä aineet ja keinot kyseenalaisiksi, ”harmaaksi” tai jopa ”mustaksi vyöhykkeeksi”?

Dopingaineiden käyttö kehittyi vähitellen systemaattisemmaksi toisen maailmansodan jälkeen. Kehityksellä on tiukat kytkennät tuolloiseen kansainvälispoliittiseen tilanteeseen, idän ja lännen erilaisten yhteiskuntajärjestelmien vastakkainasetteluun ja keskinäiseen kilpailuun. Myös urheilusta tehtiin tämän kilpailun väline ja menestykseen pyrittiin ”keinolla millä hyvänsä”. Laajemmin doping nousi julkisuuteen 1970-luvulla ja vähitellen asenteet alkoivat kääntyä kielteisiksi sen suhteen. Tultaessa 2000-luvulle asennoituminen dopingiin on ollut jo voittopuolisesti negatiivinen. Asenteisiin on vaikuttanut itäisen järjestelmän – Neuvostoliiton – romahdus, jolloin maassa vallinneesta dopingjärjestelmästä alettiin saada vihjeitä. Viimeaikaiset uutiset ovat osoittaneet, että Neuvostoliiton perintö elää edelleen ja Venäjän valtiojohtoinen dopingjärjestelmä on tuomittu laajalti.⁵

Miksi reaktiot dopingia kohtaan ovat olleet niin tuomitsevia ja rajuja? Doping on kyseenalaistettu usein perusteella, että se antaa käyttäjilleen epäreilun kilpailuedun. Onko sen kieltämisen taustalla siis ollut puhdas reilun pelin vaatimus? Että kaikilla urheilijoilla on samat mahdollisuudet menestykseen? Vai voidaanko raadollisesti ja provokatiivisesti väittää, että taustalla on puhdas kateus: yksittäisen urheilijan (tai valtion) liian suuri ylivoima muihin nähden herättää helposti epäilyjä sen perusteista

ja, jos ylivoiman taustalla on epäilyttäviä keinoja, ei niitä kaihdeta nostaa julkisuuteen tai tuoda esille muuta kautta. Onko tässä lisäksi susi lamasten vaatteissa: kietoutuuko kateus reilun pelin vaatimukseen? Kuten sanottua, provokatiivista, mutta inhimillistä sinänsä, eikä kysymystä voi siksi poissulkea.

Toisaalta etenkin dopingin kohdalla kieltoja ja rajoituksia on perusteltu huolella urheilijoiden terveydestä ja hyvinvoinnista. Jos huoli on todellinen, miksi kiellettyjen keinojen käyttämiseen on ylipäättään ryhdytty? Vai lähtevätkö kieltovaatimukset urheilupiirien ulkopuolelta ja mitkä ovat heidän motiivinsa? Doping on kiistämättä aiheuttanut käyttäjilleen erilaisia terveydellisiä ongelmia (jotka usein ovat ilmenneet vasta urheilu-uran jälkeen) ja jopa dopingista aiheutuneita kuolemantapauksia on tullut esille. Dopingin käyttökielto terveydellisillä perusteilla on siis puolustettavissa.

Me too – kenellä on oikeus?

Hyvän esimerkin vallitsevan todellisuuden kyseenalaistamisesta tuo viime vuosina korostunut me too -ilmiö. Naiset ovat kautta ihmiskunnan historian joutuneet kokemaan sukupuoleen perustuvaa häirintää ja ahdistelua. Sitä ei kuitenkaan ole ihmetelty, tuomittu ja kielletty – ”asiat nyt vain ovat näin”, eikä naisten asemaa tai (juridisia) oikeuksia yksilönä voinut verrata miehen vastaaviin. Urheilumaailma ei ole ollut irrallaan muusta yhteiskunnasta ja ilmiö on valitettavan tuttu myös urheilijanaisten parissa, kuten viime aikoina esille tulleet – lukuisat – tapaukset osoittavat.⁶

Keskustelu on vähitellen laajentunut myös miesten kokemaan häirintään. Ongelma on kaikkienensa ollut hyvin monitahoinen: on ollut miesten eri tavoin naisiin kohdistamaa sukupuolista häirintää, on ollut valmentajien valmennettaviinsa – jopa alaikäisiin – tai eri rooleissa joukkueessa olevien muihin joukkueen jäseniin kohdistamaa häirintää. ”Ilmiön” kohdalla olisikin ehkä oikeellisempaa puhua vallan väärinkäytöstä, sillä sitähan toisen ihmisen fyysiseen tai psyykkiseen koskemattomuuteen puuttuminen on. Fyysisen voiman, luottamussuhteen,

taloudellisen vallan tai muun vastaavan perusteen käyttäminen toisen (seksuaaliseen) alistamiseen on vallankäyttöä.

Väärinkäyttötapauksia eri muodoissaan on alettu tuoda ilmi kiihtyvään tahtiin ja osa on päätynt oikeussaleihinkin. Asia on herättänyt yhteiskunnassa vilkkaan keskustelun ilmiön oikeutuksesta. Argumentteja on tuotu esille hyvinkin erilaisista näkökulmista. Asian käsitteleminen on edelleen kesken ja yhteiskunnan – samalla urheilumaailman – muuttuminen tai muuttaminen käy hitaasti. Ilmiön syytä on syytä pohtia, jotta tällainen käytös pystytään kitkemään niin urheilusta kuin muualtakin yhteiskunnasta.

Kansalaisuus velvoittaa – ”maanpetturit”

Yhteiskunnan ja urheilun suhde on kaikinensa mielenkiintoinen. Yhteiskunta ja sen ilmiöt ja tapahtumat heijastuvat väistämättä urheiluun. Yhteiskunnan vaikutus on usein myös varsin suora ja, voinee sanoa, urheilijaa velvoittava. Urheilija on luonnollisesti aina kisannut omien tavoitteidensa ja haasteidensa puolesta. Hän on kuitenkin aina samalla edustanut kansallisella tasolla joukkuettaan tai seuraansa ja vastaavasti kansainvälisellä tasolla maataan⁷. Tässä sinänsä ei ole mitään ongelmallista – ei ole väärin iloita maanmiestensä ja -naistensa menestyksestä ja tuntea ylpeyttä kotimaansa puolesta.

Ongelmalliseksi tilanteen tekee se, että erityisesti kansainvälisellä tasolla urheilun merkitys on ollut jopa korostettu ja urheilusta on tätä kautta muodostunut kansallisen politiikan väline ja se on valjastettu korostamaan oman maan ja/tai kansan menestystä ja asemaa. Urheilu – ja samalla urheilija – on valjastettu palvelemaan suurempaa kokonaisuutta.⁸

Kriittinen tarkastelu on tarpeen. Tilanteessa ei sinänsä ole mitään juridisesti väärää ja teeman tutkimukselliset kysymykset sivuavatkin pitkälti urheilun eettistä ja moraalista puolta: oikeutuksen problematiikka liittyy tilanteeseen pitkälti velvollisuuden näkökulmasta. Voidaan kysyä, miten pitkälle yhteiskunnalla on oikeus odottaa urheilijalta sitoutumista ja jopa yhteiskunnan vaatimusten asettamista omien urheilullisten tarpeiden edelle.

Hyvän esimerkin antaa vaikkapa se, kuinka NHL-kiekkoilijoiden osallistuminen jääkiekon olympia- tai MM-kilpailuihin on toistuva kysymys⁹. Oman lukunsa muodostaa se, että menestyksen myötä urheilija on saatettu kansallishurmoksessa nostaa isänmaansa sankariksi. Tapion hetkellä hän on usein jäänyt tai hänet on jopa jätetty yksin.¹⁰

Sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella raha

Urheilun maailma ei kuitenkaan ole enää sama kuin ennen. Jos urheilu aiemmin oli ”kirkasotsaista” kilvoittelua urheilijoiden ja heidän edustamiensa joukkueiden ja kansojen kesken, on tämä kenttä nyttemmin myllertynyt. Urheilu on ammattimaistunut – urheilijat ovat alojensa ammattilaisia – mikä väistämättä on tuonut urheilutoimintaan hyvin monitahoisia taloudellisia kytköksiä.¹¹ Ratkaiseeko raha? Onko sillä, joka maksaa kulut, oikeus sanella ehdot? Onko urheilijoista tullut vain palkattuja työntekijöitä, joiden työsuhde ja palkka ovat riippuvaisia menestyksestä ja joiden menestyksestä riippuu myös jopa heidän valmentajiensa ja yhteistyökumppaneidensa toimeentulo?

Rahan valta ilmenee urheilussa myös monilla muilla tavoilla. Erilaisen rahoitusjärjestelmien tulo mukaan urheiluun on toki tuonut urheilijoille ja heidän seuroilleen parempia mahdollisuuksia toimintaansa, mutta voiko toisaalta väittää, että ne myös sitovat heitä ja tuovat uudenlaisia velvoitteita esimerkiksi erilaisten markkinointi- tai yhteistyösopimusten myötä? Toisaalta tuoko raha uusia houkutuksia ja nousevatko taloudelliset aspektit korostuneeseen asemaan urheilijan toiminnassa: urheillaanko vain menestyksen ja kunnian vuoksi vai onko houkuttimena raha ja taloudellinen hyötyminen?

Onko vaarana, että rahan valta urheilussa vie sen ”harmaalle vyöhykkeelle”? Urheilussa on nykyisin usein kyse varsin suurista summista – voiko tämä korostaa menestysvaatimuksia ja aiheuttaa lisäpainetta pärjäämiselle? Rahanpesu, korruptio, talousrikokset, konkurssit, sopupelit... Saneleeko ahneus toimintalinjat ja ajaako oma (taloudellinen) etu urheilun idealismin ja ihanteiden edelle? Toisaalta voidaan kysyä myös, kenen edusta lopultakin on kysymys.¹²

Median oikeus runnella

Urheilun ja julkisuuden suhde on etenkin nykypäivänä monisyinen. Toki urheilijat – etenkin menestyneet, ”voittajat” – ovat aina nousseet esikuviksi ja heidän tekemisensä ovat kiinnostaneet ja niitä on myös seurattu tarkoin. Utisointi oli kuitenkin tuolloin paljon satunnaisempaa ja vähemmän ammattimaista.

Nykyisin urheilun markkina- ja viihdearvo on korostunut ja sitä myöten myös urheilijoita ja heidän tekemisiään – muutoinkin kuin vain urheilun sektorilla – seurataan entistä tarkemmin. Menestys luo otsikoita ja tuo julkisuutta, mikä ei esimerkiksi sponsoroinnin kannalta ole huono asia, mutta toisaalta epäonnistuminen tai muut vastoinkäymiset saattavat kääntää uutisoinnin ja julkisuuden nopeasti kielteiseksi. Kestääkö urheilija henkisesti näissä ristipaineissa?

Journalistisen etiikan merkitys korostuu uutisoinnissa¹³, mutta toteutuuko se markkinoiden pyöryksessä tai onko media kontrolloitavissa? Oman yhä vaikeammin hallittavan aspektinsa kysymykseen tuo vaikeasti – jos lainkaan – hallittavissa oleva sosiaalinen media. Kokonaisuutta tarkastellen urheilun, median ja aiemmin mainitun rahan kolmiyhteys on mielenkiintoinen ja nykypäivänä käytännössä erottamaton. Kenen ehdoilla tässä edetään? Kuka sanelee reunaehdot ja säännöt, joiden mukaan toimitaan? Mikä on yksittäisen urheilijan asema ja toimintamahdollisuudet näissä ristipaineissa?

Suorituspainet, mielenterveys- ja päihdeongelmat

Urheilu on useimmiten kuvattu myönteiseksi ilmiöksi: urheilu tuo terveyttä, antaa mahdollisuuden toteuttaa ja haastaa itseään rehdin kisailun myötä. Urheilun kautta voi hankkia taloudellista turvaa tai – jos niin haluaa – saada julkisuutta. Urheilun maailma voi kuitenkin olla myös hyvin raaka, eivätkä kaikki selviä siitä ”leikistä” ilman haavoja. Suoritus- ja menestyspainet voivat nousta hallitsemattomiksi, virheet ja erehdykset uran aikana harjoittelussa tai kilpailuissa voivat kariuttaa jo saavutetut tulokset ja jatko voi käydä epävarmaksi.

Pahimmassa tapauksessa kyse voi jopa olla urheilijan uran jatkumisesta. Miten urheilija pystyy selviytymään näissä ristipaineissa? Miten urheilija kestää paitsi itsestään lähtöisin olevan sekä toisaalta urheiluun liittyvien ulkopuolisten tekijöiden luoman henkisen paineen? On lukuisia esimerkkejä päihteisiin sortuneista urheilijoista¹⁴ (lajikulttuuriin liittyvät kysymykset); sen sijaan mielenterveyden ongelmat on varsin usein jätetty käsittelemättä – eikö ajatus henkisestä herkkyydestä tai sairaudesta sovi urheilun rehtiin ja reippaaseen maailmaan? Eikö urheilijalla ole oikeutta olla heikko?

On mielenkiintoinen kysymys, mitä kautta nämä käsitykset urheilun tai urheilijan ”kaikkivoipaisuudesta” tai ”yli-inhimillisistä ominaisuuksista” ovat muodostuneet. Ne tuskin ovat lähtöisin vain urheilijoista itsestään, vaikka tavoitteenasettelut ja itseä kohtaan esitetyt vaatimukset urheilijan omasta mielestä kumpuavatkin. Kysymys on yksittäisiä urheilijoita laajempi ja näillä käsityksillä ja niiden muodostumisella on pitkä historia. Urheilun yhteydet yhteiskuntaan ovat rakentuneet asteittain ja kiistämättä yhteiskunta on aina ollut aktiivinen muokatessaan urheilusta ja urheilijoista omien intressiensä enemmän tai vähemmän nöyriä palvelijoita. Tähän muottiin tai kansallisten etujen puolustamiseen ei sovi heikkous. Onko yhteiskunnalla oikeus vaatimuksiinsa? Mihin tämä oikeus pohjautuu? Onko urheilumenestys – karrikoiden sanoen – kansalaisvelvollisuus?

Oikeus elämään urheilu-uran jälkeen?

Urheilu-uran päättyminen on jokaisella urheilijalla väistämättä edessä. Päätös ei useinkaan ole helppo ja aiheuttaa hyvin monenlaisia pohdintoja. Vuodet ovat kuluneet enemmän tai vähemmän totaalisesti urheilun parissa – mitkä ovat koulutuksen, työllistymisen ja toimeentulon mahdollisuudet? Toki on lajeja, joissa menestyneillä on ”tulevaisuus edessään” ja esimerkiksi taloudelliset mahdollisuudet miettiä rauhassa vaihtoehtoja. Osa pystyy hyödyntämään saavutuksiaan ja sitä kautta hankittua tunnettuutta ja luomaan uuden uran oman lajin parista tai jollain muulla sektorilla, esimerkiksi talouselämässä tai politiikassa.¹⁵

Nämä urheilijat ovat kuitenkin poikkeustapauksia. Useimmat joutuvat miettimään tulevaisuuttaan hyvinkin arkisista näkökulmista ja etsimään omaa alaansa ja toimeentuloaan varsin ”tavanomaisista” lähtökohdista. Mistä koulutus, jos sellaista ei urheilulle annetun ajan ja taloudellisten panosten vuoksi ole pystynyt/ehtinyt hankkimaan? Mistä ammatti tai työpaikka? Harva ehtii tai jaksaa urheilu-uran aikana miettiä asioita ja elämää uran jälkeistä aikaa varten.

Oman lukunsa muodostavat ne urheilijat, joille uran päättyminen on aiheuttanut ongelmia, etenkin, jos päättyminen ei ole ollut itsestä lähtevää, vaan on aiheutunut loukkaantumisesta tai väärinkäytöksistä, vilpistä tai dopingista kärähtämisestä.¹⁶ Urheiluun uhratut panokset – aika, raha, oma terveys, jopa ihmissuhteet – ovat menneet hukkaan? Miten voidaan turvata urheilijan tulevaisuus urheilu-uran jälkeen? Kenen velvollisuus tämä on? Onko urheilijalla oikeutta vaatia vastinetta yhteiskunnalta sille antamastaan panoksesta vai meneekö uran päättyminen ”kiitos näistä vuosista ja näkemiin” -linjalla?

Urheilun uhrit

Viime sotien aikana ja etenkin niiden jälkeen termillä ”uhri” viitattiin urheilun osalta sodassa kaatuneisiin urheilijoihin. Sittemmin termi on laajentunut tarkoittamaan kaikkia urheilijoita, jotka ovat urheilu-uransa aikana vammautuneet, kuolleet tai joutuneet muutoin väärinkohdelluiksi.¹⁷

Urheilu nykypäivänä on varsin totaalista. Se vaatii urheilijalta, hänen lähipiiriltään, valmentajiltaan ja yhteistyökumppaneiltaan todella paljon. Urheilu vaatii fyysistä ja henkistä jaksamista, runsaasti aikaa ja taloudellista panostusta. Kaiken kaikkiaan panokset ovat korkeat ja riskit sen mukaiset. Menestyksen, maineen, myönteisen julkisuuden ja taloudellisten voittojen kääntöpuolella ovat epäonnistuminen, hylkääminen, terveyden tai jopa hengen menetys, rahalliset tappiot. Uhrina ei ole vain urheilija, vaan uhriksi joutuvat myös monet toiminnassa mukana olleet tai sitä seuranneet. Oman lukunsa muodostavat lajit, jotka jo itsessään sisältävät erilaisia riskejä.¹⁸

Ovatko nämä riskit hyväksyttäviä? Onko niitä vain siedettävä? Toisaalta, miten näitä riskejä pystytään pienentämään? Kenen vastuulla ovat viime kädessä riskien vähentäminen tai jo toteutuneiden riskien aiheuttamien vahinkojen minimointi ja korvaaminen? Rallitapaturmassa loukkaantunut katsoja, kammituksen myötä halvaantunut jääkiekkoilija, heikon tuloksen myötä tappioita kärsinyt sponsori tai irtisanottu valmentaja. Urheilu vaatii väistämättä veronsa. Onko sen uhreilla oikeus vaatia hyvitystä – keneltä? Kuka on vastuussa urheilun uhreille?¹⁹

Huomio on usein kiinnittynyt liikunnan ja urheilun sektorilla ilmeneviin kielteisiin lieveilmiöihin. On luonnollisesti oikein ja välttämätöntäkin käydä näistä keskustelua, mutta ilmiöiden taustalla vaikuttavat tekijät ja lieveilmiöiden seuraukset jäävät helposti vähemmälle tarkastelulle.

Vastuu liikunnan ja urheilun eettisyydestä ja niihin liittyvän toiminnan oikeellisuudesta on yhteinen. Kyse on toki pitkälti urheilijan itsensä, hänen valmentajiensa, huoltajiensa ja lajiorganisaationsa ja muiden urheilusektorin toimijoiden vastuusta ja valinnoista, mutta laaja-alaisesti tarkasteltuna vastuu on jakamaton: jokaisella ihmisellä on osaltaan vastuu asenteistaan ja toiminnastaan. Jokaisen on tahollaan mietittävä vastaus kysymykseen, mikä on oikein ja mikä ei – niin urheilussa kuin laajemmin yhteiskunnassa tai elämässä yleensä.

Viitteet

- 1 Esimerkiksi: Hannu Itkonen. *Mitta hihassa, piikki lihassa, Urheiluvilpin esitutkinta*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi VI. Helsinki 1994; Teijo Pyykkönen & Erkki Vasara. *Viinamäen urheilumiehet, urheilu ja raittius 1900-luvulla*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XVI. Helsinki 1999; Sari Kopra. *Mäntyranan tahrasta Lahden skandaaliin. Urheilu ja suomalainen identiteetti vuosina 1972–2001 doping-tapausten valossa*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XXIII. Helsinki 2004; Jouko Kokkonen. *Kansakunnat kultajahdissa, Urheilu ja nationalismi*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XXII. Helsinki 2003; Jouko

- Kokkonen & Teijo Pyykkönen. *Suomalainen urheilujohtaja, itse asiasta kultu-
na*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro 24. Helsinki 2011; Hannu Itkonen.
Urheilun uhrin. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XIV. Helsinki 1997; Hannu
Itkonen. *Kilpakenttien kapinalliset*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XVII.
Helsinki 1999; Seppo Pänkäläinen, *Suomalainen urheilujournalismi*. Liikunta-
tieteellisen Seuran Impulssi XV. Helsinki 1998; *Urheilu katsoo peiliin*. Suomen
Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki
Roiko-Jokela. Jyväskylä 2000; *Urheilun etiikka ja arki*. Suomen Urheiluhistorial-
lisen Seuran vuosikirja 2000. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela.
Jyväskylä 2001; *Olympialapset*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja
2004. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Saarijärvi 2004; *Urheilu
ja sota*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2013–2014. Toimitta-
jat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Porvoo 2014; *Urheilun toinen puoli*.
Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2015. Toimittajat Esa Sironen
ja Heikki Roiko-Jokela. Porvoo 2015; Heikki Roiko-Jokela, *Urheilun varjot*.
Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2016. Toimittajat Esa Sironen ja
Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2016.
- 2 Roiko-Jokela 2016, 117.
 - 3 Itkonen, Hannu, *Kilpakenttien kapinalliset*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi
XVII, 5. Helsinki 1999; Sironen, Esa & Roiko-Jokela, Heikki, *Urheilun toinen
puoli?* Teoksessa *Urheilun toinen puoli*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran
vuosikirja 2015. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Porvoo 2015,
9–10.
 - 4 Roiko-Jokela 2016, 125; <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/10-000-naista-ddm-doping-urheilun-uhreina/3582986>. *10 000 naista DDR:n doping-urheilun uhreina*, 14.12.2000. Luettu 30.12.2018; <https://www.kaleva.fi/urheilu/urheilija-on-seka-suorittaja-etta-uhri/312286/>. *Urheilija on sekä suorittaja että uhri*, 16.5.2008. Luettu 30.12.2018.
 - 5 Kopra 2004, passim.; Ljungqvist, Arne, *Dopingsäännöt eettisenä ohjenuorana*. Teoksessa *Urheilun etiikka ja arki*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2000. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2001, passim.; Venäjän valtiojohtoisen dopingin paljastumisesta esimerkiksi: <https://yle.fi/urheilu/3-9961274>. *Näin Venäjän historiallisen dopingskandaalin paljastuminen on edennyt*, 5.12.2017. Luettu 30.12.2018; <https://yle.fi/uutiset/3-9341353>. *Mistä Venäjän dopingskandaalissa on kyse? Listasimme viisi kohtaa*, 9.12.2018. Luettu 30.12.2018; <https://www.suomenmaa.fi/ulkomaat/valtiojohtoinen-doping-uhkaa-sulkea-venajan-tien-olympialaisiin-6.3.135729.7eafa773f9>. *Valtiojohtoinen doping uhkaa sulkea Venäjän tien olympialaisiin*, 18.7.2016. Luettu 30.12.2018.
 - 6 <https://www.aamulehti.fi/urheilu/mtv-entinen-naisten-jalkapallojoukkueen-paavalmentaja-vahvistaa-seksuaalisen-hairinnan-juurtuneen-syvalle-lahjakkaita-tyttoja-on-lopettanut-sen-takia-200863908>. MTV: *Entinen naisten jalkapallomaajoukkueen päävalmentaja vahvistaa seksuaalisen häirinnän juurtuneen*

- syvälle – ”lahjakkaita tyttöjä on lopettanut sen takia”, 8.4.2018. Luettu 30.12.2018; <https://yle.fi/urheilu/3-9889953>. #MeToo-kampanja levisi urheiluuun – voimistelulegendaa syytetään raiskauksesta. Sosiaalisessa mediassa näky-nyt #MeToo-kampanja on osoittanut seksuaalisen häirinnän laajuuden, eikä urheilumaailma ole tästä poikkeu, Voimistelu 18.10.2017. Luettu 30.12.2018. <https://yle.fi/urheilu/3-10536311>. Poliisi saa vuosittain kymmeniä rikosilmoituksia epäillyistä seksuaalirikoksista liikuntaharrastuksissa – uhriksi joutuu yleisimmin alaikäinen tyttö uimahallissa tai kuntosalilla, 3.12.2018. Luettu 30.12.2018.
- 7 Esimerkiksi: Vasara, Erkki, *Isänmaan ja sodankäynnin asialla: Piirtoja suomalaisesta urheiluaatteesta 1870-luvulta 1950-luvulle*. Teoksessa *Urheilu katsoo peiliin*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999. Jyväskylä 2000 (A), 11–24.
 - 8 Pyykkönen & Vasara 1999, passim.; Kokkonen 2003, passim. Katso myös Vikström, John, *Lippu ja vihellyspilli*. Teoksessa *Urheilun etiikka ja arki*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2000. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2001, passim.
 - 9 <https://www.nhl.com/fi/news/nhl-pelaajia-ei-nahda-olympialaisissa/c-288396452>. *NHL-pelaajia ei nähdä olympialaisissa 2018. Kauden 2017–18 runkosarjassa ei pidetä taukoa Pyeongchangin kisojen aikana*, 3.4.2017. Luettu 30.12.2018; <https://www.aamulehti.fi/urheilu/juuri-nyt-nhl-pelaajat-eivat-osallistu-vuoden-2018-olympialaisiin-24389547>. *Olympiataukoa ei tule: NHL-pelaajat eivät pääse vuoden 2018 olympialaisiin – Tässä syyt poisjääntiin*, 4.4.2017. Luettu 30.12.2018; <https://www.aamulehti.fi/a/200678550>. *Nähdäänkö NHL-tähdet olympialaisissa jälleen neljän vuoden päästä? ”Valtava mahdollisuus NHL:lle”*, 18.1.2018. Luettu 30.12.2018.
 - 10 Roiko-Jokela 2016, 119.
 - 11 Pyykkönen & Vasara 1999, 39; Virtapohja, Kalle, *Media ja urheilun skandaalit*. Teoksessa *Urheilu katsoo peiliin*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2000, passim.; Puronaho, Kari, *Rahan valta urheilussa*. Teoksessa *Urheilu katsoo peiliin*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999. Toimittajat Esa Sironen ja Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2000, passim.; Vasara, Erkki, *Urheilun sata vuotta*. Teoksessa *Urheilu katsoo peiliin*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999. Jyväskylä 2000 (C), 87; <https://www.kaleva.fi/urheilu/raha-on-pilannut-yhden-urheilijasukupolven/242661/>. *Raha on pilannut yhden urheilijasukupolven*, 14.12.2005. Luettu 30.12.2018,
 - 12 Katso: www.sport.fi. *Ahneus ja korruptio vaikeuttavat urheilun roolia rauhan ja ihmisoikeuksien edistäjänä*, 17.7.2016. Luettu 20.8.2016; www.yle.fi. *Rahanpesu ja korruptio ottelumanipulaatioihin verrattavia uhkia*, 8.4.2014. Luettu 20.8.2016; www.yle.fi. *Korruptiota, lahjontaa, valheita, petoksia... - Tässä Blatterin Fifan järkyttävimmät skandaalit*, 28.5.2015. Luettu 20.8.2016; Roiko-Jokela 2016,

- 122–123; Szerovay, Mihaly, Vehmas, Hanna, *Sopupelaaminen on jalkapallon globaali ongelma*. Liikunta & Tiede 5/2012, 18–22; <https://yle.fi/urheilu/3-8251223>. *Pitkän linjan vedonlyönnin ammattilainen: ”Ottelumanipulaatio entistä järjestelmällisempää”*, 25.8.2015. Luettu 30.12.2018; <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/vedonlyonti-suurempi-ongelma-kuin-doping/4048138>. ”*Vedonlyönti suurempi ongelma kuin doping*”, 31.3.2011. Luettu 30.12.2018; www.savonsanomat.fi/urheilu/KOK-kantaa-huolta-vedonlyontivilpist%C3%B6ntivilpist%C3%A4/487758. *KOK kantaa huolta vedonlyöntivilpistä*, 17.02.2014. Luettu 30.12.2018; <https://www.savonsanomat.fi/urheilu/Raha-v%C3%A4rist%C3%A4-urheilua/549954>. *Näkökulma: Raha vääristää urheilua*, 11.12.2015. Luettu 30.12.2018.
- 13 Katso tarkemmin: Pänkäläinen 1998, passim.; Pyykkönen & Vasara 1999, passim; Vasara 2000C, 87; Virtapohja 2000, 57–63.
- 14 Katso alkoholista ja urheilusta: Pyykkönen & Vasara 1999, passim.; Vasara, Erkki, *Urheilu viinan ja raittiuden kilpakeittäjä*. Teoksessa *Urheilu katsoo peiliin*. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999. Jyväskylä 2000 (B), 47–53; Vasara 2000C, 86.
- 15 Roiko-Jokela 2016, 129; <https://www.kaleva.fi/urheilu/lopettaminen-on-iso-elamanmuutos/12390/>. *Lopettaminen on iso elämänmuutos*, 21.4.2007. Luettu 30.12.2018; <https://www.olympiakomitea.fi/2018/04/10/urheilu-uran-lopettaminen-aina-tiukka-paikka/>. *Urheilu-uran lopettaminen on aina tiukka paikka*, 10.4.2018. Luettu 30.12.2018; <https://www.suomiurheilu.com/2018/05/huippu-urheilijan-nakokulma-kulkematon-tie/>. *Huippu-urheilijan näkökulma: Kulkematon tie*, 30.5.2018. Luettu 30.12.2018.
- 16 Roiko-Jokela 2016, 129; <https://www.kaleva.fi/urheilu/lopettaminen-on-iso-elamanmuutos/12390/>. *Lopettaminen on iso elämänmuutos*, 21.4.2007. Luettu 30.12.2018; <https://www.olympiakomitea.fi/2018/04/10/urheilu-uran-lopettaminen-aina-tiukka-paikka/>. *Urheilu-uran lopettaminen on aina tiukka paikka*, 10.4.2018. Luettu 30.12.2018; <https://www.suomiurheilu.com/2018/05/huippu-urheilijan-nakokulma-kulkematon-tie/>. *Huippu-urheilijan näkökulma: Kulkematon tie*, 30.5.2018. Luettu 30.12.2018.
- 17 Itkonen, Hannu, *Urheilun uhrin*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XIV, 6. Helsinki 1997, passim.
- 18 Itkonen 1997, passim.; <https://yle.fi/urheilu/3-5479103>. *Jalkapallofani kuoli väkivallan uhrina*, 29.9.2009. Luettu 30.12.2018.
- 19 Itkonen 1997, passim.